

BEFRIELSEPOLITIKEN BETRÄFFANDE SOVJETS SATELLITSTATER

Av »NORDIC»

EN STOR stötesten då man för närvarande diskuterar möjligheterna för en avspänning i världen är spörsmålet om Sovjets satellitstater. Tvenne åskådningar ha härvidlag framträtt och påkalla uppmärksamhet från de personers sida vilka vilja följa med vad som händer i samtiden.

Den ena åsikten är den att Sovjets satellitstater, trots de moraliska motiv som tala för en frigörelse från Sovjet, numera äro så intimt knutna till Sovjet i politiskt, ekonomiskt, militärt och socialt avseende att det ej lönar sig att tänka på en frigörelse av dem. En avspänning bör fota sig på status quo och därför måste satellitstaternas öde tyvärr prisgivas såsom komensation för än viktigare eftergifter från rysk sida.

Den andra åskådningen är den att intet gott kan komma av en avspänning, som negligerar alla moraliska principer, att befrielsepolitiken — väl att förstå utan krigshot — mycket väl kan praktiskt bedrivas genom en klok propaganda samt att den är det enda motmedel som den fria världen kan uppställa mot Sovjets revolutionära världspropaganda. Vem har rätt? Att belysa detta problem är målet för denna artikel, alltjämt med fullt erkännande av att problemet är svårt, har många olika aspekter och naturligtvis beror på från vilken sida av järnridån som man ser saken. Men här är det ju blott frågan om hur den ter sig, bedömd ur Västerlandets synpunkt.

Först några ord om vad den av USA bedrivna befrielsepolitiken i verkligheten innebär, allt med stöd av officiella och halv-officiella amerikanska källor.

USA känner, alltsedan Sovjet brutit mot den gemensamma deklarationen i Jalta i februari 1945 angående det befriade Europa, ett ansvar för att de Baltiska staterna, Polen, Ungern, Tjeckoslovakiet, Rumänien, Bulgarien och Albanien icke definitivt förslavas av Sovjet.

Att USA dessutom känner särskilt starkt för de Baltiska staterna daterar sig från den tidpunkt efter Jaltamötet, då Stalin tillfogade en reservation till mötesprotokollet enligt vilken ryska reservation Estland, Lettland och Litauen undantogs från de länder som borde återfå sin frihet. Inför ett parlamentariskt utskott förklarade utrikesminister Dulles i slutet av sistlidna november att USA fortfarande vägrar att erkänna deras inkorporering i Sovjetunionen, att de underkuvade folken böra få veta att de icke blivit bortglömda och att USA ej vill vara med på att befästa deras läge som underkuvade folk.

Ur svensk synpunkt är denna USA:s ståndpunkt synnerligen beaktansvärd. Det har ju sagts om detta problem att det kanske är moraliskt orätt att uppmuntra ett folk att taga mycket stora risker, om den som uppmuntrar icke har för avsikt att verkligen vidtaga kraftåtgärder — även med risk för krig — för att befria det förtryckta folket. Men är det icke i detta fall riktigare att lägga det moraliska ansvaret på den som låter sig uppmuntras av allmänna löften? USA synes i varje fall fritt från sådant ansvar, sedan det officiellt förklarat att dess befrielsepolitik endast avser sådana medel som ej äro att hänföra till krigshot.

Problemet för USA:s befrielsepolitik har varit att lägga upp ett sådant aktionsprogram att frihetens sak på lång sikt främjas samt att försöka förbättra satellitstaternas läge samtidigt med att freden bibehålles. Därför har USA — trots många obehagliga erfarenheter — gått in för att bibehålla sina diplomatiska representanter hos satellitstaterna, ehuru beskickningarnas storlek starkt reducerats. Endast med Bulgarien ha förbindelserna avbrutits (febr. 1950). Men trots att amerikansk press arbetat för ett allmänt avklippande av de diplomatiska förbindelserna med alla satellitstater har USA:s ledning ansett nödvändigt att ha kvar en fast fot och en betrodd, egen rapportör därstädes.

Nominellt självständiga, äro satellitstaterna numera reellt ryska vasaller med rysk kontroll i politiskt, ekonomiskt, militärt, religiöst, kulturellt och socialt avseende. De äro påtvingade en isolering från västmakterna och äro uppsugna i det stora kommunistiska statshushållet. Men en annan sak är vad dessa länders befolkning tänker om denna utvecklingens kedja.

Det stora problemet är sålunda detta: Är satellitstaternas infogande bakom den ryska järnridån ett permanent eller blott tillfälligt sakläge?

På denna fråga svarar USA:s ledning av idag bestämt: Sovjets

grepp över satellitstaterna är tillfälligt, ej slutgiltigt permanent. Läget i Östeuropa kan mycket väl bli »flytande» ännu en gång. Man synes vid detta ståndpunktstagande rätt mycket fästa avseende vid Västtysklands tillfrisknande och gynnsamma, inre utveckling. Tanken lär vara den att om detta goda exempel kunde sprida sig över Östtyskland, så kunde satellitstaterna framdeles få anledning att begrunda den väg de valt eller påtvingats. Men svårigheten ligger nog i att få med sig icke blott den äldre generationen, som mest legat åt det passiva motståndets linje, utan även den nya generation som skolats efter ryska metoder. Den nedgång i levnadsstandard, som befolkningen i satellitstaterna fått vidkännas efter Sovjets maktövertagande, kan dock medverka till en sinnesändring. Sådan är i stort sett befrielsepolitikens bakgrund.

USA:s problem är därför att avgöra, med vilka medel man bör söka kringskära Sovjets makt i satellitstaterna samt uppmuntra dessa att arbeta på nationellt oberoende. Härtill kommer givetvis att finna en form för detta arbete, som kan garantera medverkan av övriga medlemmar av Atlantpakten.

Tvenne principiellt olika metoder för arbetet inom satellitstaterna ha utkristalliserat sig under senaste år. Den ena är att endast stödja de anti-kommunistiska rörelser som finnas i dessa länder. Den linjen har i stort sett gillats även av de amerikanare som taga avstånd från »oamerikanska» metoder, varmed de mena omoraliska sådana. Den andra metoden är att resonera så: »Bättre med en nationell kommunism än med en internationell kommunism.» Det är samma problem som beträffande stödet åt Titos Jugoslavien, fastän satellitstaterna i motsats mot Jugoslavien ha ytterst intima förbindelser med Sovjet. Många i USA finna en dylik verksamhet inom satellitstaterna moraliskt klandervärd och praktiskt farlig, ty hur lätt är det ej att bli lurad att satsa pengar och material, som sedan kunna användas mot västmakterna! Men det lär enligt goda, amerikanska källor vara möjligt att få förmånliga förbindelser med ledande män i satellitstaterna, som framför allt vilja värna om det egna landets välfärd.

Vilken metod man än väljer, gäller det att finna lämpliga former för en propaganda av ändamålsenlig art. Detta problem återkomma vi till i det följande. Men först är det nödvändigt att kasta en blick på vissa moraliska och praktiskt politiska förhållanden. Sedan kunna vi med större insikt skärskåda propaganda- och blockadproblemen.

I moraliskt avseende bör frågan bedömas efter de vedertagna rättsprinciper som ingingo i Atlantchartan (The Atlantic Charter), då den stora alliansen under kriget påbörjades. Denna principdeklaration gillades ju även av Sovjet, även om ovannämnda reservation beträffande Balticum sedermera gjordes av Stalin.

Dess fyra första principer äro att man avstår från strävan att utvidga sig på andra länders bekostnad, att endast sådana territoriella ändringar böra godtagas som gillats av ett folks fritt uttalade vilja, att varje land har rätt att självt välja sin styrelseform samt att i princip alla folk böra ha lika tillgång till råmaterial och handelsutbyte. De fyra följande principerna äro att alla länder böra samarbeta för att förbättra arbetarnas levnadsförhållanden, ekonomisk utveckling och social säkerhet, att varje land har rätt att känna säkerhet inom sina egna gränser och att en fred bör tillförsäkra alla folk att leva i frihet från fruktan och nöd, att alla ha rätt att färdas över de stora haven samt att man avstår från att tillgripa våld och söker lätta rustningsbördan.

Det är intressant att konstatera att dessa principer efteråt på många håll råkat i glömska men det finns väl knappast något fall, där man så flagrant brutit mot dem, som Sovjet gjort i förhållande till sina satellitstater!

Praktiskt-politiskt bedömt, har satellitstatfrågan redan dragits in i centrum av diskussionerna kring en eventuell avspänning mellan stormaktsgrupperna. Amerikanske utrikesministern John Foster Dulles sade i mitten av november 1953 att västmakterna voro redo att förhandla om alla konkreta tvistefrågor. Men han påpekade också att »vi få ej låta förleda oss till förhandlingar, vilkas sannolika resultat endast skulle bli ett skenbart, moraliskt godkännande av Kremls välde över folken i femton, en gång självständiga länder». Dulles ansåg att det varken var nödvändigt eller önskvärt att försöka uppamma en våldsam revolution härför utan att den fria världens framåtskridande genom sitt exempel till slut skulle leda till att Sovjets välde över den fångna världsfrenten kollapsade. Är det möjligt att han har rätt? Frågan är naturligtvis utomordentligt svår att besvara, enär man ej ens tillnärmelsevis kan bedöma huru hela det tyska problemet skall utveckla sig under närmaste framtid. Och utom de nio satellitstater, som det här gäller, finns det ju minst sex länder — från Mongoliet till Västkarlen — som tillhöra denna fångna världsfrent.

En allvarlig nackdel för befrielsepolitiken är emellertid att Sov-

jet redan hunnit knyta satellitstaterna i Östeuropa till sig i ekonomiskt och handelsavseende. För närvarande bidra de med 1/3 å 1/4 av hela det råvarumaterial, som Sovjetunionen disponerar, vilket bevisar att Sovjet ej godvilligt avstår från en sådan råvarukälla. Inga handelsavtal slutas utan att invänta instruktioner från Moskva, som även dirigerar den finansiella politiken. De andelsbolag, i vilka Sovjet ingår med minst hälften, medverka i hög grad att sammanfläta satellitstaternas ekonomiska liv med Sovjets.

Satellitstaternas politiska och militära ledning ligger nästan helt i Sovjets händer. De personer som vilja fram måste genomgå skolning i Moskva och godkännas ur synpunkten av kommunistisk pålitlighet. Närvaron av rysk militär överallt åstadkommer ett tryck, som håller nere oppositionen. Att dylik finnes är uppenbart men den Sovjetledda säkerhetspolisen är mycket verksam. I stort sett kan man säga att alla mera betydande motståndscentra likviderats även om underjordiska förbindelselinjer alltså jämt finnas.

Ur praktiskt-politisk synpunkt måste erkännas att denna bild visar, att det vill till stora, omskakande händelser för att få Sovjets grepp över satellitstaterna att lossna i fogarna. Ett ryskt angreppskrig mot Västerlandet vore ett sådant tillfälle men just därför lär Sovjet välja andra vägar för sin maktutvidgning än öppet krig.

Den västmaktspropaganda, eller om man så vill motpropaganda, som i USA ofta benämnts psykologisk krigföring inom satellitstaterna, har under senare år tagit sig varierande uttryck.

Att nå vissa överenskomna centra inom satellitstaterna med radiopropaganda eller med tryckalster och flygblad har ej visat sig så svårt. Ett stort nät av radiostationer i Europa (Radio Free Europe m.m.) utsänder dagligen meddelanden på alla de olika språk, som dväljas inom satellitstaterna (liksom i den övriga världen). Men motståndscentra ha som nämnt starkt decimerats genom ryskt ingripande och mycket få ha radiomottagare. Propagandan genom tryckalster nedsättes i viss mån på grund av bristande läskunnighet hos stora delar av befolkningen. Huvuddelen av motståndsmännen finns nu utanför järnridån samt medverkar där till antikommunistisk upplysningsverksamhet. Åsikterna äro delade om hur propagandan under sådana förhållanden bäst skall bedrivas.

»Nordic»

Somliga anse att USA bör befordra positiva åtgärder för att skapa motrevolutionära aktioner och dessa personer vilja ha vapen och pengar åt motståndsgrupperna. Erfarenheten anses dock visa att risken för väpnade aktioner är alltför stor så länge rysk militär är kvar i landet och att det lätt leder till onyttiga förluster. Andra hålla före att man väl bör bilda motståndsgupper men undvika öppen aktion samt att man istället bör utnyttja alla möjligheter att skapa svårigheter för Sovjetregimens män. I detta fall föreligger dock risken att Sovjet skärper sina åtgärder inom landet i fråga och att resultatet av det hela blir ofördelaktigt.

Slutligen finnas de som anse att det bästa är att begränsa sig till enbart propaganda, att organisera emigrantkretsarna utanför järnridån men att behålla en fot kvar i landet med hänsyn till observation samt för senare syften. De som anse detta alltför passivt tala för att dessutom inom Västerlandet organisera kurser och utbildning av politiska ledare för resp. staters frigörelse, vilket i stort sett redan genomförts, att utbilda lärare, studenter, affärsmän och jordbrukare i samma syfte med lämpligt urval bland emigrantkretsar samt att söka befordra personliga kontakter i resp. satellitstat genom fackförbund, firmor, kulturella föreningar och yrkessammanslutningar. Tanken att på detta sätt verka för vidgad »Europeisk solidaritet» har även framförts.

Förmodligen hyllar USA:s ledning för närvarande en kombination av alla dessa metoder, vilken kombinations art naturligtvis ej offentliggjorts.

USA:s syn på de ekonomiska förbindelserna med satellitstaterna domineras av det faktum att USA sedan mars 1948 avsiktligt minskat sin export till dem enligt principen att hindra varor av värde för krigsbruk att nå Sovjetsfären. »The Export Control Act» av år 1949 samt 1951 års »Battle Act» (Mutual Defense Assistance Control Act) syftade båda till ett embargo på materiel för krigsbruk m. m. Marshallplanens och Atlantpaktens medlemsstater ha i stort sett följt med i detta exportförbud och varulistorna ha successivt ökats. I Europa har den mera neutrala ståndpunkten hos Schweiz, Sveriges och Västtysklands regeringar länge utgjort ett irritationsmoment för USA, som dock numera väsentligt minskat. Det har påvisats för USA att många länder i Västeuropa behöva vissa varor från Östeuropa (kol, födoämnen, råmateriel m. m.) och att dessa varor ej lämpligen kunna ersättas

Befrielsepolitiken beträffande Sovjets satellitstater

från annat håll. Blockadens utvidgning har sålunda hejdats, sedan USA insett att dess skärpning skulle skada dess västeuropeiska allierade, särskilt Storbritannien. Läget i slutet av år 1953 är alltså det att USA erkänner att ett ömsesidigt handelsutbyte mellan Öst och Väst ej behöver vara till skada för Atlantpaktstaternas totala militärkraft, att USA:s tryck på de västeuropeiska länderna betydligt minskat men att man likväl söker hindra att ren krigsmateriel når Sovjetzonerna. Möjligen görs vissa undantag för export till sådana kretsar i satellitstaterna, som företräda motståndscentra eller ock en klart nationell kommunism.

Befrielsepolitikens moraliska berättigande är uppenbar, medan utsikten att lyckas med densamma är höljd i den dimma som skyler framtiden. Men vid sidan härav finns det djupare ligande skäl för sagda politik.

Det är ett odisputabelt faktum att Sovjet får anledning att undvika initiativ till krigiska förvecklingar, om det ej kan helt lita på befolkningen i sina s. k. »säkerhetszoner». Blir Sovjet anfallet, räknar det med dess medverkan men ej annars. En betydande osäkerhet angående gränsfolkens lojalitet mot Sovjet avhåller därför det senare från krigiska äventyr. Och Västerlandets folk ha ingen tanke på att taga initiativet till ett storkrig. Häri ligger alltså något som bidrager till fredens bevarande.

Sovjetledningen är väl medveten därom att kommunistpropagandan utgör en omistlig del av deras politiska religion. Någon väsentlig minskning av denna propaganda kan man knappast hoppas på, även om löften i detta hänseende avgivas. Men då är Västerlandets frihetspropaganda det enda effektiva motmedlet mot Sovjets världspropaganda och utgör en omistlig del av kampen för frihet och rätt i världen. Förutom denna skulle Sovjetpropagandan stå oemotsagd bland massor av obildade folkelement.

Frågan i stort bör sålunda icke bedömas på kort sikt utan på lång sikt. En benägenhet att anlägga ett dagsbetonat perspektiv på de aktuella problemen är nog ej det för framtiden gynnsammaste.

Sovjets grepp över satellitstaterna kanske ej alltid förblir så fast som just nu är fallet. Mycket beror på hur och när frågan om Tysklands framtid löses. Vare sig befrielsepolitiken ser som sitt mål att uteslutande stödja antikommunistiska rörelser inom satellitstaterna eller om härtill fogas även nationellt-kommunis-

»Nordic»

tiska kretsar, har den en svår uppgift framför sig. Sovjet har redan nått långt i sitt arbete att infoga satellitstaterna i sitt ekonomiska och politiska system och befrielsepolitikens organ ha i allt högre grad måst förläggas utanför järnridån. Propagandan för frihetens sak bidrager dock till att hålla frihetstanken levande och underhålla känslan hos Sovjets ledning att den icke kan lita på satellitstaternas folk för krigiska, ryska syften. Så länge Sovjet fortsätter med sin propaganda för kommunistisk världsfrälsning, är frihetspropagandan ett uttryck för Västerlandets legitima självbevarelsedrift.
